

IN MEMORIAM JOSEP M. PUJOL (1947–2012)

Emili Samper Prunera
Universitat Rovira i Virgili

És un home de proporcions i de mides i, en especial, de tipografia. [...] Sempre m'ha admirat la seva erudició, que obstinadament dissimula.

Marta Pessarrodona, *Fauna*, 1994.

1. *Preàmbul*

Els mesos de febrer i març de l'any 2000, l'Aula Magna de l'antiga Facultat de Lletres de la Universitat Rovira i Virgili (situada al vell i alhora emblemàtic edifici de la plaça Imperial Tàrraco de Tarragona) va acollir unes jornades d'estudi interdisciplinars al voltant del tema «Mites i llegendes». Una de les sessions de la tarda de l'1 de març va anar a càrrec d'un professor del Departament de Filologia Catalana que es va presentar vestit amb una cridanera americana de color verd. En aquesta sessió, que portava per títol «Mites fundacionals en la història de Catalunya», s'explicava com un mateix patró narratiu (l'arquetip de la biografia de l'heroi) agermanava el període formatiu de les biografies dels herois fundacionals de la casa de Barcelona, Guifred el Pelós i Jaume I. Aquesta conferència va impactar un jove estudiant de Filologia Catalana que, de ben petit, s'havia interessat pels mites i les llegendes i que va descobrir, escoltant les paraules d'aquest professor, un nou camí: l'estudi del folklore. Uns mesos abans, aquest alumne havia tingut la sort de conèixer la *sapientia* i la *fortitudo* a les pàgines de la *Chanson de Roland* de la mà d'aquest mateix professor.

Aquesta anècdota personal no pretén sinó exemplificar el mestratge exercit per Josep M. Pujol com a professor de folklore i de literatura medieval (dos dels seus àmbits d'estudi, amb la tipografia) i l'impacte positiu de les seves lliçons magistrals. Aquest alumne va tenir la immensa sort, no només d'assistir a les seves classes, sinó també de treballar, uns anys més tard, dins l'equip que formava, de manera inseparable, amb Carme Oriol. Partint de la base que la millor manera de conèixer el llegat de Josep M. Pujol és llegir (i rellegir) els estudis que ens ha deixat, aquestes notes pretenen simplement oferir una guia pel que fa a les seves aportacions en l'estudi del folklore, precedides d'uns apunts biogràfics.

2. *Esbós biogràfic i acadèmic*

Josep M. Pujol, nascut l'any 1947 a Barcelona, va estudiar Filologia Hispànica a la Universitat de Barcelona entre els anys 1964 i 1969 i es va llicenciar el 1982 amb la tesina titulada «Contribució a l'índex de tipus de la rondalla catalana», dirigida per Jaume Vidal Alcover. Aquest treball oferia la catalogació de les rondalles dels reculls catalans (excepte els d'Alcover i Amades), d'acord amb el model de l'índex internacional de tipus rondallístics d'Arne/Thompson (AaTh). L'any 1991 es va doctorar en Filologia Catalana amb la tesi «Sens i conjointures del Llibre del rei En Jaume» dirigida per Jaume Vidal Alcover i Joan Bastardas.

Entre els anys 1967 i 1969 va treballar com a redactor de la Gran Enciclopèdia Catalana i del 1971 al 1973 va ser cap de redacció a l'Editorial Seix Barral. Sobre aquesta etapa, Josep M. Pujol recorda:

Quan vaig entrar a Seix Barral, l'any 71, em van contractar perquè els havia agradat una traducció meva d'un text complicat i vaig passar a ser cap de traducció i correcció. I no hi havia ningú que s'ocupés de la tipografia del llibre. El responsable editorial anava a la impremta, entregava el paquet de fulls i deia: «Aquest llibre pertany a tal col·lecció». I la impremta, o el taller de composició, ja sabia com havia d'anar l'interlineat, l'amplada de caixa... S'ho apanyaven ells tot (Farrando 2007: 4–5).

La seva vinculació al món editorial no va acabar aquí, ja que, després d'aquesta etapa, va exercir de professional independent.

L'any 1979 va rebre l'encàrrec del director del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona,¹ Jaume Vidal i Alcover (1923–1991), d'impartir una assignatura dedicada a l'estudi de la literatura tradicional en la llicenciatura de Filologia Catalana. Com ell mateix recorda als «Agraïments» de la tesina de llicenciatura:

No cal dir que jo no hauria emprès mai aquest treball si en Jaume Vidal no m'hagués introduït, violentament i sense avís previ, dins les aigües meravelloses de la Literatura Oral, que van fascinar-me de seguida, a la primera capbussada (Pujol 1982: iii).

A partir d'aquest moment, Josep M. Pujol, que ja no abandonaria aquestes «aigües meravelloses», es va incorporar a aquest departament, primer com a professor encarregat de curs i, després, a partir del 1992, com a professor titu-

---

¹ En el que aleshores eren les Dependències de Tarragona de la Universitat de Barcelona.

lar. En aquesta universitat va impartir assignatures de les tres grans branques en les quals era especialista: folklore, literatura medieval (segles XII i XIII) i teoria i història de l'escriptura tipogràfica.

Com a estudiós de la literatura catalana dels segles XII i XIII va publicar diversos treballs sobre el *Llibre del rei En Jaume*, que havia estat objecte de la seva tesi doctoral. Així, al costat d'articles sobre problemes de la seva interpretació general i d'aspectes molt concrets (els freqüents canvis de codi lingüístic en el text, el sentit de l'humor del Rei o el paper de les citacions bíbliques i en llatí en l'obra), l'any 1991 va publicar una antologia del text amb una traducció anotada, de lectura bàsica per a entendre el Llibre des d'aquest nou punt de vista com a relat oral. L'any 2008 va veure la llum la versió completa del Llibre, adaptada en català modern per ell mateix, en una impecable edició de luxe a cura d'Agnès i Robert Vinas i publicada a Moll.

La seva investigació en el camp de l'escriptura tipogràfica el va portar a publicar, amb Joan Solà, un tractat de puntuació l'any 1989, que va esdevenir el punt de partida per a la publicació, l'any 1995, de l'*Ortotipografia: manual de l'editor, l'autoeditor i el dissenyador gràfic*,² obra que ha esdevingut de consulta imprescindible per als professionals (i no professionals) de l'edició i de l'escriptura.³ Altres estudis elaborats per Josep M. Pujol en aquest àmbit es van centrar en aspectes terminològics i de disseny, així com en la història de la tipografia moderna dels segles XIX i XX, recuperant i estudiant les aportacions d'autors com Stanley Morison, Beatrice Warde o Jan Tschichold.⁴ Aquest interès per la tipografia havia nascut en la seva etapa a Seix Barral, com ell mateix recorda:

Amb en Gabriel Ferrater ens coneixíem i érem amics. [...] Vaig descobrir que en Gabriel era aficionat a la tipografia i em va deixar un llibre que va ser la meva iniciació, un manual d'Oliver Simon, un amic de Stanley Morison. Aquesta va ser la meva introducció a la tipografia. A partir d'aquí em vaig mantenir comprant i llegint llibres anglesos... fins ara (Farrando 2007: 5).

---

² De fet, com resa la solapa de l'*Ortotipografia*, «Els dos primers capítols d'aquesta obra s'han de considerar com una tercera edició molt ampliada del seu *Tractat de puntuació*».

³ La tercera edició, revisada, data de l'any 2000 i la quarta, també revisada, de l'any 2011.

⁴ Per als detalls de les aportacions de Josep M. Pujol en aquest àmbit, un bon punt de partida (tot i que incomplet) és la llista de publicacions que apareix en l'entrevista feta per Pere Farrando (2007) i la del llibre *L'exaltació del llibre al Vuitcents. Art, indústria i consum a Barcelona* (Vélez 2008: 308–309).

La recerca de Josep M. Pujol en l'àmbit del folklore va abraçar diferents aspectes. Pel que fa als projectes de recerca, el seu nom va anar associat, gairebé sempre, amb el de Carme Oriol, professora d'etnopoètica del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili, amb qui formava un tàndem excel·lent i complementari. Fruit del seu treball conjunt i com a conseqüència directa de l'activitat acadèmica duta a terme des del curs 1979–1980, l'any 1994 va néixer l'Arxiu de Folklore, gràcies a un ajut de la URV (URV94–GHI07). L'Arxiu, l'únic en el seu gènere vinculat a una universitat dins l'àmbit lingüístic català, és una unitat de recerca del Departament de Filologia Catalana de la URV centrada en la literatura oral popular des de dos aspectes: com a unitat arxivística (amb un extens fons de materials dels diversos gèneres etnopoètics provinents, sobretot, d'entrevistes realitzades a les comarques meridionals del Principat de Catalunya) i com a nucli de la recerca que es duu a terme en etnopoètica, una de les línies dels grup de recerca Identitat Nacional i de Gènere a la Literatura Catalana i del Grup de Recerca Identitats en la Literatura Catalana (GRILC), reconegut per la Generalitat de Catalunya (SGR 2009 644).⁵

En el marc d'aquesta unitat de recerca, Josep M. Pujol va desenvolupar, amb Carme Oriol, diferents projectes de recerca:

– «RondCat: rondalles catalanes». Realitzat en diferents fases (2000–2002, 2005–2008), el projecte va ser finançat pel Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i per la Universitat Rovira i Virgili. El seu objectiu és la catalogació (segons l'índex internacional de tipus rondallístics), l'estudi i la difusió de les rondalles de tradició oral recollides en llengua catalana en tota la seva àrea lingüística (Catalunya, Franja d'Aragó, Catalunya del Nord, Andorra, Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera, País Valencià, el Carxe i l'Alguer). Els resultats més rellevants van ser la publicació de l'*Índex tipològic de la rondalla catalana* l'any 2003, la nova edició en anglès *Index of Catalan Folktales* l'any 2008 i el cercador multilingüe RondCat <<http://www.sre.urv.cat/rondcat>> que facilita els continguts del projecte als investigadors d'aquest àmbit i també al públic en general.

---

⁵ Per als detalls de l'Arxiu de Folklore, vegeu Oriol/Pujol (2011a, 2011b) i el portal <<http://www.arxiuefolklore.cat>> [consulta: abril de 2013].

– «Repertori biobibliogràfic de la literatura popular catalana». Realitzat en diferents fases (2006–2009, 2010–2012, 2013–2015), corresponents a períodes temporals concrets, la recerca s’ha executat gràcies al finançament obtingut a través de tres projectes d’R+D del Ministeri d’Economia i Competitivitat.⁶ Es tracta d’un projecte de recerca interuniversitari coordinat des de la URV que pretén localitzar i inventariar les dades referides a les obres de la literatura popular catalana i als seus autors i recol·lectors per a facilitar-ne l’estudi.⁷ Aquest projecte ha donat lloc a la base de dades en línia BiblioFolk <<http://bibliofolk.arxiudedefolklore.cat>> i a un llibre electrònic dedicat al període romàntic (Oriol/Samper 2011).

Tots dos casos són un bon exemple d’una aportació molt important realitzada per Josep M. Pujol en la recerca com és l’aplicació i l’ús de bases de dades per a la recollida i el processament d’informació en l’àmbit de les humanitats i, encara més concretament, de la literatura oral popular. En aquest sentit, se’l pot considerar un dels pioners en l’ús d’aquests eines informàtiques, alhora que un gran defensor dels seus avantatges.

Josep M. Pujol dominava de manera excel·lent moltes llengües (l’anglès, l’alemany i el francès), cosa que li va permetre, d’una banda, llegir en la llengua original les darreres aportacions fetes pels especialistes de totes les matèries que eren objecte del seu estudi i incorporar-les a l’àmbit català. Per l’altra, aquest domini també li va permetre establir contacte regular amb investigadors d’altres països. Un bon exemple d’això, el trobem amb la seva participació dins del grup internacional ERGON / GRENO (European Research Group on Oral

---

⁶ La primera fase, titulada «Repertori biobibliogràfic de la literatura popular catalana: el cicle romàntic (1778–1893)» (ref.: HUM2006–13121/FILO) es va desenvolupar entre els anys 2006 i 2009 i abasta l’anomenat període romàntic; la segona fase, titulada «La literatura popular catalana (1894–1959): protagonistes, actituds, realitzacions» (ref.: FFI2009–08202/FILO) s’ha desenvolupat entre els anys 2010 i 2012 i, temporalment, finalitza l’any de la mort del folklorista Joan Amades (1890–1959); la tercera fase, titulada «La literatura popular catalana en la segona meitat del segle XX: documentació, estudi i difusió» (ref.: FFI2012–31808) es desenvolupa entre els anys 2013 i 2015 i abraça el període final del segle passat. Per als detalls d’aquest projecte, vegeu Oriol/Pujol (2010*a*, 2010*b*, 2011*c*).

⁷ L’equip d’investigadors (sumant les tres fases) està format per Carme Oriol (investigadora principal), Josep M. Pujol, Mònica Sales, Emili Samper, Magí Sunyer, Montserrat Palau, Agnès Toda, Anna Vila i Laura Villalba, de la Universitat Rovira i Virgili; Jaume Guiscafrè i Caterina Valriu, de la Universitat de les Illes Balears; Joan Armangué, de l’Arxiu de Tradicions de l’Alguer; i Josefina Roma, de la Universitat de Barcelona.

Narrative / Grup de Recerca Europeu en Narrativa Oral), format per especialistes en la catalogació de rondalles que pertanyen a universitats i centres de recerca d'arreu d'Europa.⁸ Precisament, sobre el domini de les llengües i el seu ús, Josep M. Pujol opinava el següent, parlant de les diferents llengües presents al *Llibre del rei En Jaume*:

Això és una cosa molt elemental que el nacionalisme actual no vol admetre, i és el fet que nosaltres, amb una mica d'imaginació, som capaços d'entendre moltes més llengües de les que diem. Si no volguéssim posar pals a les rodes no hi hauria problemes de nacionalisme lingüístic.⁹

Pel que fa a l'àmbit català, ell va ser l'impulsor, amb Carme Oriol, de la creació d'una xarxa que permetés establir un contacte regular entre els estudiosos del folklore en aquest àmbit lingüístic. Aquesta iniciativa es va concretar, el mes de novembre de l'any 2005, amb la creació del Grup d'Estudis Etnopoètics dins la Societat Catalana de Llengua i Literatura de l'Institut d'Estudis Catalans durant la celebració a Tarragona de la I Trobada del grup titulada «La biografia popular: de l'hagiografia al gossip».¹⁰

A més de la seva activitat acadèmica (i editorial, com a professional independent), Josep M. Pujol va estar sempre vinculat a altres iniciatives culturals i humanístiques. Així, el gener del 2001 va ser un dels impulsors de la creació de l'Associació de Professionals i Estudiosos en Llengua i Literatura Catalanes (APELLC), entitat que va presidir des de la seva fundació, el 28 de gener de 2002. L'Apellc és un col·legi professional de filòlegs catalans que opera al Camp de Tarragona i a les Terres de l'Ebre, principalment, encara que el seu àmbit d'actuació s'estén a tot el domini lingüístic.¹¹

---

⁸ El grup es va constituir formalment durant la quarta trobada de catalogadors («The Romantic Folktales–Novellae. Boundaries and Classification»), celebrada a Atenes del 8 al 10 de maig de 2008, tot i que el seu origen es remunta cinc anys enrere. La darrera trobada (la setena) s'ha celebrat a Tarragona els dies 25 i 26 d'octubre de 2012, dedicada al tema «Al voltant de les rondalles: les formes breus de la narrativa oral».

⁹ Entrevista a *Escola Catalana*, núm. 452 (juliol–agost–setembre de 2008), p. 25.

¹⁰ Sobre la celebració d'aquesta primera trobada i la constitució del Grup d'Estudis Etnopoètics, vegeu les cròniques escrites pel mateix Josep M. Pujol a *Estudis Romànics*, núm. 29 (2007), p. 607–608 i la crònica escrita conjuntament per August Bover, Carme Oriol i Josep M. Pujol a *Llengua i Literatura*, núm. 17 (2006): 539–540.

¹¹ L'Apellc «aplega i representa el col·lectiu de professionals de la llengua i la literatura catalanes que pertanyen al camp de l'ensenyament de diversos àmbits (secundària, universitat, adminis-

Després d'una llarga malaltia, el 26 d'agost de 2012 Josep M. Pujol va morir a Barcelona, als 65 anys d'edat. L'últim projecte en el qual va estar involucrat va ser la creació de la revista *Estudis de Literatura Oral Popular / Studies in Oral Folk Literature* de l'Arxiu de Folklore, tot i les dificultats sofertes a causa de la malaltia. El títol de la revista recull la seva concepció de la «comunicació artística interactiva» (que és com ell preferia anomenar l'antiga literatura popular), com queda reflectit al «Pòrtic» del primer número (Oriol/Pujol 2012). Aquesta revista de Publicacions URV, nascuda amb l'objectiu d'omplir un buit en els estudis de literatura oral popular realitzats en els territoris d'àmbit lingüístic català, pretén potenciar i donar una projecció internacional als treballs referits a aquest àmbit, i és la primera d'aquest tipus que aposta alhora pel format electrònic (amb accés obert) i pel multilingüisme.¹²

3. Publicacions d'interès folklòric

Les contribucions de Josep M. Pujol a l'estudi del folklore han estat moltes i molt importants. Hem vist com va ser pioner en ensenyar aquesta matèria a les aules universitàries catalanes el curs 1979–1980 i com va ser un defensor, des dels inicis, de l'aplicació de les tecnologies al servei de la recerca en les humanitats, amb la creació de bases de dades especialitzades, utilitzades primer a nivell intern i, després, obertes a tothom a través de la xarxa. És ara el moment de centrar l'atenció en les seves contribucions en forma de publicacions d'interès folklòric (com ell mateix les anomenava, amb motiu de la creació del cercador RondCat). Cal distingir, en aquest sentit, tres línies de recerca diferents. A continuació, repassaré breument les seves aportacions en cadascuna d'elles.¹³

3.1 Teoria de la comunicació artística interactiva

1985: «Literatura tradicional i etnopoètica: Balanç d'un folklorista»

1987: «El català, mare de totes les llengües: Notes per a la història d'un joc lingüístic»

1989a: «La crisi del folklore»

1990: «L'estudi del folklore: Del text al context»

---

tració), la correcció, la traducció i l'edició de textos, la gestió terminològica, la sociolingüística, la planificació i la dinamització lingüística, l'assessorament lingüístic, la crítica literària, la creació literària, la recerca, la gestió cultural, etc.». Per als detalls, vegeu <<http://www.apellc.org>> [consulta: abril de 2013].

¹² Per als detalls, vegeu el «Pòrtic» d'aquest primer número (Oriol/Pujol 2012).

¹³ Per raons d'espai, no he inclòs en la producció folklòrica les ressenyes realitzades en aquest àmbit tot i el seu evident interès que va més enllà de la simple descripció del llibre ressenyat.

2003: «Actes etnopoètics, actes de paraula»
2005: «Les cançons populars»
2007a: «Del folklore clàssic al folklore de la comunicació»
2007b: «Del(s) folklore(s) al folklore de la comunicació interactiva»
2010a: «El rei En Jaume i Maria F.: la construcció artística del relat oral interactiu»
2011a: ORIOL, C.; PUJOL, J. M. «Recerca i documentació en etnopoètica i folklore: l'Arxiu de Folklore del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili»
2011b: ORIOL, C.; PUJOL, J. M. «L'Arxiu de Folklore del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili: un espai de recerca i de dinamització del territori»

Josep M. Pujol va introduir la dècada dels 80 del segle XX, tant a nivell acadèmic com divulgatiu, la renovació teòrica produïda en la dècada dels seixanta per part de l'escola nord-americana (anomenada allí contextualista), amb autors com Richard M. Dorson, Alan Dundes, William Bascom i Dan Ben-Amos que «van contribuir a modernitzar la disciplina i a establir-ne un marc teòric necessari per al seu desenvolupament científic» (Oriol/Pujol 2011a: 326). En paraules de Josep M. Pujol:

Des de 1985 he estat defensant una noció de folklore —entès com a literatura popular o literatura tradicional— basada precisament en la seva consideració com a acte comunicatiu, molt sovint, però no sempre, de paraula (més endavant tornarem sobre aquesta qüestió). Des de les darreries de 1979 que vaig assumir l'ensenyament d'aquesta matèria a la universitat sempre m'havia preocupat la manca de definició teòrica d'aquesta disciplina. Per més que cercava, no trobava cap tret que separés netament la literatura popular de la literatura escrita (Pujol 2003: 103).¹⁴

Aquesta noció de folklore prové de la definició «contextual» de Dan Ben-Amos:

El que constitueix com a folklòric un determinat missatge no és la seva antiguitat, ni l'anonimat, ni tan sols la seva oralitat (encara que molt sovint tingui aquestes característiques): és el fet d'estar configurat artísticament i el fet d'ésser utilitzat interactivament en el si d'una comunitat reduïda (Pujol 1985: 161).

---

¹⁴ En una entrevista feta per Enric Vila «A la contra» del diari *Avui* (10 de febrer de 2003), Josep M. Pujol explicava aquestes diferències: «Bàsicament, la literatura escrita es dirigeix a un públic universal, dispers i anònim, mentre que l'oral s'adequa al grup que escolta. La literatura no està en l'argument, sinó en la forma com s'explica. Això és el que no van saber veure els folkloristes».

En aquesta definició 'contextual', l'oralitat o la tradicionalitat (que tanmateix existeixen), deixen de ser característiques essencials per passar a ser atributs contingents, la sacralització d'un 'text' fix transcrit cedeix a favor d'una consideració de l'esdeveniment comunicatiu i els seus participants [...], i la noció essencialista de poble [...] desapareix (Pujol 2007a: 120).

El terme *folklore*, l'utilitzava en el sentit nord-americà de la paraula: «*folk* són qualsevol grup de persones que estan en contacte directe en un determinat moment» i *lore* és una eina, «un conjunt de recursos a disposició del *folk* per resoldre determinades situacions comunicatives». D'aquesta manera, l'estudi del folklore «s'ha traslladat del *text* al *context*: del que la gent diu al que la gent fa» (Pujol 1990: 36). Sobre aquest concepte de *poble*:

Els folkloristes han acabat descobrint que el poble productor de folklore no és una classe d'individus que comparteixen un tret més o menys estable. Poble ho és tothom, en potència. Tots podem ser poble i deixar-ho de ser tantes vegades com calgui (Pujol 1995: 65).

Els folkloristes clàssics estaven massa lligats als repertoris impresos formats per anotacions dels esquemes argumentals i redactats posteriorment pel folklorista. Ara que tenim els mitjans suficients, és urgent que reduïm els folkloristes al seu paper just d'intermediaris i restituïm el folklore als seus autèntics amos, que no són anònims ni carn popular amorfa i indiscriminada, sinó productors creatius amb noms i llinatges, que es responsabilitzen de la seva actuació i es preocupen pel seu èxit davant el públic —i el cultiven— com el més primmirat dels autors escrits (Pujol 1995: 70).

En definitiva, i sintèticament:

El folklore no és més que un tipus especial de comunicació que s'utilitza en determinades situacions difícils, delicades o potencialment conflictives que es produeixen entre persones que estan en contacte directe [...].

El folklore consisteix a dir les coses d'una manera diferent de com les diríem en una situació normal. Consisteix a dir-les d'una manera que podríem anomenar artística: cantant, en vers, acudint a metàfores o substituint els arguments de la lògica per narracions... Sempre que no utilitzem la comunicació en funció especialment informativa, fem folklore (Pujol 1989a: 20).

Pel que fa als gèneres etnopoètics:

Els folkloristes hem après, finalment, que no hi ha balades, rondalles, cançons de bressol, llegendes, etc., sinó sistemes de gèneres etnopoètics que tenen una vigència històrica

coetània amb la del sistema de valors culturals i de relacions socials amb què està organitzada una societat concreta (Pujol 1985: 163).

El folklore no s'ha acabat, perquè la desaparició del folklore implicaria la desaparició prèvia del contacte directe entre els homes. El que s'ha acabat, això sí, davant dels ulls de les generacions recents, és un determinat *sistema de gèneres folklòrics* propis d'una etapa del desenvolupament de la civilització humana (Pujol 1989a: 21).

Entès com un tipus especial d'acte comunicatiu, haurem d'admetre que el folklore, com la matèria no es crea ni es destrueix, només es transforma, i no ens caldrà patir per la seva subsistència mentre sobrevisquin dos interlocutors damunt la capa de la terra (Pujol 1986a: 17).¹⁵

Josep M. Pujol va posar sobre la taula les dificultats terminològiques existents en aquest camp d'estudi, amb els usos problemàtics dels adjectius *popular*, *tradicional*, *folklòric* i *oral* (Pujol 2007a, 2007b) i es va fer ressò de conceptes nous com *folklorisme* i *fakelore* (Pujol 2007a, 2007b).

A més dels estudis teòrics sobre el tema, aquesta noció de folklore «basada en l'ús i aplicable a tota la literatura popular» (Pujol 2005: 8) la va exemplificar en el cas de la cançó (Pujol 2005), d'un joc lingüístic (Pujol 1987) i del mateix *Llibre del rei En Jaume*, com a exemple de «construcció artística del relat oral interactiu» (Pujol 2010a).

He afegit en aquesta línia de recerca els treballs realitzats amb Carme Oriol sobre la creació i les característiques de l'Arxiu de Folklore perquè inclouen aquesta noció de *folklore*:

Si no és utilitzable per a la teorització acadèmica l'adjectiu *popular*, si no és sempre tradicional ni oral el que conserva i estudia l'Arxiu i si *folklòric* no té en la seva denominació el sentit habitual en català, aleshores, què és el que fa l'Arxiu? L'Arxiu de Folklore s'ocupa d'un tipus especial de comunicació: la que adopta formes artístiques i es desen-

---

¹⁵ Els acudits, les llegendes urbanes i els cànctics dels estadis de futbol en són un exemple. El mateix Josep M. Pujol ho explicava així en una entrevista feta per Ivet Batet a *La Vanguardia* (18 de desembre de 2000): «—¿El folklore está de baja? —Cada vez hay menos comunicación folklórica que pase a través de la canción, pero los chistes y las leyendas urbanas están en auge, y esto también es folklore. Aunque hay canciones que nunca hemos pensado que sean folklore y que, sin embargo, lo son. —¿Por ejemplo? —Lo que se canta en las manifestaciones, en los estadios de fútbol o en los mítines. Son simples, pero tienen una estructura melódica y un ritmo. Y cumplen una misión. —¿Cuál? —Unifican a la gente y la convierten en una sola persona. ¡Es un milagro!».

volupa entre persones que es troben en contacte directe per tal de resoldre determinats problemes de la interacció (Oriol/Pujol 2011*b*: 51–52).

3.2 *Història dels estudis sobre el folklore i la literatura popular*

1989*b*: «Pau Bertran i Bros (1853–91), una cruïlla del folklore català»

1993: «Josep Romeu i Figueras, folklorista»

1999*b*: «Introducció a una història dels folklores»

1999*c*: «Maspons i Labrós, F.»

2004: «Un episodi preliminar de la història de la rondallística catalana: Milà i Fontanals, 1853»

2010*b*: «Francesc de S. Maspons i Labrós en la rondallística del seu temps»

2010*a*: ORIOL, C.; PUJOL, J. M. «Organització i difusió del corpus biobibliogràfic de la literatura popular catalana»

2010*b*: ORIOL, C.; PUJOL, J. M. «El 'Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana'»

2011*c*: ORIOL, C.; PUJOL, J. M. «Introducció»

2012: «L'arca santa de nostres riques tradicions': Poesia popular i rondallística a Catalunya (1841–1866)»

Aquesta segona línia de recerca inclou estudis de caire més general i monografies. En el primer cas, resulta de lectura imprescindible la seva «Introducció a una història dels folklores» (Pujol 1999*b*) per a qualsevol persona que es vulgui endinsar en aquest camp. D'entrada, cal tenir clar que:

No hi ha a Europa (i per tant no hi pot haver a Catalunya) res que pugui denominar-se pròpiament una història del folklore, sinó en tot cas història dels folklores, cadascun instal·lat en el seu món autàrquic i incomunicable, protegit per corpus bibliogràfics refractaris a l'homogeneïtzació (Pujol 1999*b*: 82).

El treball inclou l'estudi històric dels quatre estrats en la història dels folklores europeus: la poesia popular (de Herder a la baladística), el conte popular (dels Grimm a la rondallística), el folklore pròpiament dit i, finalment, la *Volkskunde*.

Pel que fa a les monografies, dedicades a figures importantíssimes de la història d'aquesta disciplina al nostre país com són Manuel Milà i Fontanals, Pau Bertran i Bros i Francesc de S. Maspons i Labrós (en el segle XIX) i Josep Romeu i Figueras (en el segle XX), no són estudis aïllats sinó que, en tots els casos, representen autèntiques històries del folklore de cada època determinada, tan a nivell català com europeu.

En el cas de Milà i Fontanals, n'estudia la vessant rondallística pel fet «d'haver publicat la primera notícia erudita sobre rondalles procedents de les terres catalanes» (Pujol 2004: 61) i inclou la reproducció dels resums de les seves rondalles, anotades i catalogades.

L'edició del rondallari de Pau Bertran i Bros inclou la seva catalogació, l'aparat crític, la llista de versions catalanes i un complet i extens estudi sobre el folklorista i també sobre la situació del folklore d'aquesta època a Catalunya,¹⁶ ja que: «En la biografia de Pau Bertran i Bros es compendia d'una manera sorprenentment arquetípica tota la història del folklore català del segle XIX» (Pujol 1989b: LXI).

Es pot considerar Josep M. Pujol el màxim especialista en la figura de Francesc de S. Maspons i Labrós i de la seva tasca com a rondallista. Al sintètic article publicat a l'*Enzyklopädie des Märchens* el segueix un completíssim i extens estudi de *Lo rondallaire*, «el primer aplec imprès de rondalles catalanes que es basa de manera sistemàtica i exclusiva en fonts orals i les posa per escrit en català respectant-ne l'argument i els personatges» (Pujol 2010b: 7),¹⁷ amb motiu de la seva edició moderna. Aquest estudi ofereix també una visió contextual excel·lent, amb les aportacions prèvies d'autors com Milà i Fontanals i Thos i Codina i de la situació de l'estudi del folklore i de la rondalla a Europa, amb els germans Grimm i Pitrè. Precisament el paper del mateix Milà i Fontanals i, especialment, els de Terenci Thos i Codina i Francesc Pelagi Briz constitueixen l'objecte d'estudi d'un treball centrat en les relacions entre la poesia popular i la rondallística entre 1841 i 1866 publicat pòstumament (Pujol 2012).¹⁸

Pel que fa a Josep Romeu i Figueras, a més de l'estudi de la seva vessant folklòrica, en aquestes pàgines escrites per Josep M. Pujol s'hi pot resseguir, de nou, la formació del folklore en general i del català en particular, a partir de «dos estrats successius en els quals s'han sedimentat al seu torn aportacions de procedència diversa» (Pujol 1993: 13).

---

¹⁶ Per exemple, la creació del Folk-Lore Català (Pujol 1989b: XXXIV–XLII) i la 'Rondallística' (Pujol 1989b: L–LVII).

¹⁷ Maspons «no és el primer que recull rondalles a les terres de llengua catalana ni el primer que en publica, però sí que és el primer que ho fa mogut per un propòsit nou i transcendent. La intenció que l'ha guiat és el que ara en diríem la recuperació i salvaguarda del patrimoni literari oral popular» (Pujol 2010b: 7).

¹⁸ El text recull la intervenció realitzada dins les Jornades Internacionals «150 anys dels Jocs Florals de Barcelona» celebrades a l'Institut d'Estudis Catalans el 13 de novembre de 2009.

Finalment, incloc en aquesta línia de recerca els estudis realitzats conjuntament amb Carme Oriol sobre el projecte «Repertori biobibliogràfic de la literatura popular catalana» esmentat anteriorment (Oriol/Pujol 2010*a*, 2010*b*, 2011*c*) perquè incorporen els supòsits teòrics i metodològics que han de conduir, precisament, a una història dels estudis sobre el folklore i la literatura popular en l'àmbit català.

3.3 *Narrativa popular*

La tercera línia de recerca en els estudis folklòrics de Josep M. Pujol se centra en la narrativa popular i es pot dividir en dues parts: els estudis de les rondalles i els estudis de les llegendes.

3.3.1 *Les rondalles*

1982: «Contribució a l'índex de tipus de la rondalla catalana»

1986*b*: «Bibliografia bàsica de la narrativa tradicional catalana»

1991–92: «Folklore narratiu: la rondalla i la llegenda»

1994*b*: «Ogres: quan el folklore ens dona la mà»

1995: «Sobre els límits del folklore narratiu»

1999*a*: «Variacions sobre un tema narratiu: El llop cerca esmorzar (AaTh 122A) a les terres catalanes»

2002: ORIOL, C.; PUJOL, J. M. «El projecte RondCat: inventari i catalogació del patrimoni rondallístic català»

2003: ORIOL, C.; PUJOL, J. M. *Índex tipològic de la rondalla catalana*

2006: «L'ocellet es fa fer un vestit nou» (ATU 235C*) en la tradició oral i en la literatura»

2006: ORIOL, C.; PUJOL, J. M. «L'index typologique du conte catalan»

2008: ORIOL, C.; PUJOL, J. M. *Index of Catalan Folktales*

2009: «La rondalla (o com voldríem que fos la vida)»

Es poden agrupar els treballs del gènere rondallístic en tres blocs.

(1) En primer lloc, els estudis teòrics. És aquí on trobem les definicions de rondalla i també de llegenda:

Una rondalla és un relat folklòric fictici que permet la identificació i en alguns casos la contraposició de l'auditori amb el protagonista, i està destinat a reconciliar l'infant i l'adolescent —és a dir, els homes i les dones en la seva etapa formativa— amb el món que els envolta, amb els enigmes existencials i els inconvenients passatgers del seu estat d'immaduresa (Pujol 1991–92: 74; 1995: 71).

La llegenda és un gènere del folklore narratiu dels adults que té per missió revelar l'ordre del món amb la voluntat de reglamentar la conducta humana. Pel seu valor exemplar

—sinecdòquic, com he establert més amunt—, la llegenda s'ha d'arrelar en la realitat i ha de constituir el report d'un fet esdevingut en el nostre temps i en el nostre lloc (Pujol 1991–92: 76; 1995: 72).

Aquest primer bloc inclou l'estudi de la rondalla en relació a l'itinerari vital humà (rondalla d'infants, rondalla meravellosa i rondalla carnavalesca o d'inversió) (Pujol 2009) i l'apologia de la variant (Pujol 1994*b*) en un estudi centrat en l'ogre com un agressor que inclou aquesta sincera reflexió:

Aquesta breu reflexió sobre el paper de les variants i la intencionalitat del folklore, que apareix en una revista anomenada *Escola Catalana*, voldria incloure també, en últim lloc, un missatge pràctic: si en el folklore no hi ha versions de referència, no les fabriquem dins de les aules (Pujol 1994*b*: 52).

(2) En segon lloc, es troben els catàlegs tipològics que segueixen l'índex internacional de tipus rondallístics d'Arne/Thompson (AaTh), primer, i d'Arne/Thompson/Uther (ATU), després. El primer de tots ells és la seva tesi de llicenciatura (Pujol 1982), esmentada anteriorment, i que té en compte els reculls catalans publicats en forma de llibre (excepte els d'Alcover i Amades),¹⁹ complementada per una bibliografia comentada dels «reculls publicats en forma de volum per folkloristes o col·lectors de solvència reconeguda» pel que fa a les rondalles, dividida per territoris (Pujol 1986*b*). El segon cal situar-lo en el context del projecte «RondCat: rondalles catalanes», realitzat amb Carme Oriol, fruit del qual es publiquen l'*Índex tipològic de la rondalla catalana* que «inclou tots els reculls rondallístics formats a partir de la recol·lecció de testimonis orals i referits al domini lingüístic català publicats en forma de llibre des de 1853 fins a finals del 2001» (Oriol/Pujol 2003: 12) i l'*Index of Catalan Folktales* (Oriol/Pujol 2008). Aquest darrer es tracta de la versió anglesa modificada i ampliada en un 25% de l'*Índex tipològic*, publicada a la prestigiosa col·lecció Folklore Fellows' Communications de l'Acadèmia de Ciències Finlandesa (Academia Scientiarum Fennica). El llibre, a més del valor estrictament acadèmic, es proposa reivindicar el paper internacional de la cultura catalana com a cultura específica. Conté, així, una introducció destinada a un públic internacional on s'explica l'àrea lingüística i cultural catalana i la recerca rondallística feta als

---

¹⁹ Josep A. Grimalt (1975) havia dedicat la seva tesi doctoral a l'estudi de l'Aplec d'Alcover i Carme Oriol (1984) va estudiar les rondalles d'Amades i la seva dependència respecte de fonts anteriors.

Països Catalans. També cal incloure aquí els treballs, també realitzats conjuntament amb Carme Oriol, sobre la realització d'aquest projecte (Oriol/Pujol 2002, 2006).

(3) En tercer lloc, es troben els estudis que se centren en un tipus rondallístic concret, com són AaTh 122A, amb un treball que «té per objectiu fer un assaig d'avaluació global de la documentació catalana coneguda fins ara d'aquest tipus» (Pujol 1999a: 337), i ATU 235C* (Pujol 2006a), que comprèn un estudi global del tipus rondallístic incloent les versions orals, les versions excloses, la sinopsi argumental bàsica, la integració dins el món dels contes d'infants, el repertori de símbols del conte i les adaptacions literàries.

3.3.2 *Les llegendes*

1986a: «Històries extraordinàries, llegendes urbanes»

1994a: «Variacions sobre el diable»

2002: GRFO; PUJOL, J. M. (coord.) «*Benvingut/da al club de la sida*» i altres rumors d'actualitat

2002: «El mite de l'heroi a la casa de Barcelona: Guifred I i Jaume I»

D'entre les aportacions realitzades per Josep M. Pujol sobre les llegendes, destaquen amb llum pròpia les que se centren en les anomenades llegendes urbanes (històries extraordinàries o rumors). En un primer treball, publicat a la dècada dels 80 del segle XX, es troba la definició d'aquest gènere. Les històries extraordinàries:

Circulen com a històries autèntiques especialment (però no pas de manera exclusiva) en les converses de la població *teenager*, i tenen, com les antigues llegendes, una funció psicològica implícita: administrar un sa terror preventiu a determinats perills de la vida moderna [...]. Juntament amb aquesta 'moralitat', totes les històries extraordinàries contenen alguna fórmula acreditativa de la seva autenticitat (Pujol 1986a: 17–18).

A aquest primer treball el segueix, anys més tard (2002), el llibre «*Benvingut/da al club de la sida*» i altres rumors d'actualitat, coordinat per ell mateix i realitzat conjuntament amb el Grup de Recerca Folklòrica d'Osona (GRFO). A més del corpus textual de rumors estudiats, el llibre inclou unes «Reflexions sobre el folklore a propòsit dels rumors» que recullen, de manera magistral i acompanyades d'exemples viscuts molts cops pel mateix Josep M. Pujol, unes aportacions teòriques bàsiques per entendre aquest gènere concret així com la concepció del folklore com a forma artística de comunicació:

El que anomenem folklore narratiu no és sinó literatura col·loquial: no és més que una eina de la interacció parlada que ens permet de fer moltes coses, no solament conversar (GRFO/Pujol 2002: 30).

També dins l'estudi de les llegendes, trobem un treball monogràfic que se centra en les estructures de la llegenda satànica i com es presenta en un corpus textual determinat, així com en les afinitats entre els mons satànic i demònic i la dimensió moral del diable (Pujol 1994a).

Finalment, és en aquesta línia de recerca on cal situar el treball al qual m'he referit al principi de l'article i que ara em serveix per cloure aquest repàs a les aportacions d'interès folklòric realitzades per Josep M. Pujol. Es tracta de l'estudi «El mite de l'heroi a la casa de Barcelona: Guifred I i Jaume I», que explica com:

Un mateix patró narratiu agermana el període formatiu de les biografies de Guifred I i Jaume I com a herois fundacionals de la casa de Barcelona tal com s'expliquen, respectivament, a la secció inicial dels *Gesta comitum Barcinonensium* i als paràgrafs 2–33 del *Llibre del rei En Jaume*. Aquest patró —que el Conqueridor converteix en un autèntic *Bildungsroman*— correspon a l'arquetip de la biografia de l'heroi tal com ha estat formulat des de 1876 per von Hahn, Rank, Lord Raglan i altres estudiosos dels mites (Pujol 2002: 131).

4. *A manera d'epíleg*

L'alumne a qui el discurs de Josep M. Pujol va captivar, va tenir la immensa sort, no només de sentir-lo des de l'altra banda de l'aula, sinó també de treballar al seu costat. Per això, ara pot dir que Josep M. Pujol sempre oferia la resposta justa davant un dubte plantejat i que tenia una capacitat de resolució que desencallava problemes terminològics i d'altra mena d'una manera ràpida i eficaç, ja fos en una maratoniana sessió de treball al despatx de l'antiga Facultat de Lletres a la Imperial Tàrraco, en una tertúlia sortint de la sessió d'un congrés o en un missatge de correu electrònic contestat a hores intempestives (i redactat de manera extraordinària). Per això, crec que la millor manera d'acabar aquest repàs a la seva trajectòria folklòrica és cedir-li la paraula quan escriu, precisament, sobre l'art en el qual tan va excel·lir:

La naturalesa humana és fràgil i imperfecta: el coneixement de les coses —d'aquí, d'enllà i del més enllà—, insegur; les relacions entre les persones de vegades són limitades o difícils; la vida pot ser dura, i el futur pot presentar perspectives incertes o desconcertadores. Per a tots aquests casos, la mateixa naturalesa humana —la naturalesa

d'aquests entranyables primats desproveïts de pèl, gregaris i dotats de la meravellosa facultat de parlar— ha previst un remei econòmic, eficaç i, sobretot, immediatament disponible amb una mica d'aptitud, capacitat d'improvissació i bona voluntat: l'art, i, dintre de l'art, l'art de la paraula; i, dintre de l'art de la paraula, el de la paraula directa, sigui en simple conversa o en els ateneus de cafè, pedrís o cantonada (Pujol 2009: 12).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AARNE, A.; THOMPSON, S. (1961) [AaTh]: *The types of the folktale. A classification and bibliography*, Folklore Fellows' Communications 184, Helsinki, Academia Scientiarum Fennica.
- BiblioFolk. Repertori biobibliogràfic de la literatura popular catalana. Arxiu de Folklore, Departament de Filologia Catalana, Universitat Rovira i Virgili, <<http://bibliofolk.arxiudefolklore.cat>> [consulta: abril de 2013]
- FARRANDO CANALS, P. (2007): «Les entrevistes de Preedicio.com: Josep M. Pujol», 2a edició (agost de 2007), <<http://www.preedicio.com/entrev1.pdf>> [consulta: abril de 2013].
- GRIMALT, J. A. (1975): «La catalogació de les rondalles de Mn. Alcover com a introducció a llur estudi», Tesi doctoral, Universitat de Barcelona.
- GRUP DE RECERCA FOLKLÒRICA D'OSONA [GRFO]; PUJOL, J. M. (coord.) (2002): «*Benvingut/da al club de la sida*» i altres rumors d'actualitat, Temes d'Etnologia 5, Barcelona, Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana.
- ORIOI, C. (1984): «Aproximació a la rondallística de Joan Amades: catalogació i fonts», Tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana.
- ORIOI, C.; PUJOL, J. M. (2002): «El projecte RondCat: inventari i catalogació del patrimoni rondallístic català», *Revista d'Etnologia de Catalunya*, núm. 21 (novembre de 2002), p. 146–155.
- (2003): *Índex tipològic de la rondalla catalana*, Barcelona, Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana.
- (2006): «L'index typologique du conte catalan», *Cahiers de Literature Orale*, núm. 57–58, p. 241–252.
- (2008): *Index of Catalan Folktales*, Folklore Fellows' Communications 294, Helsinki, Academia Scientiarum Fennica.
- (2010a): «Organització i difusió del corpus biobibliogràfic de la literatura popular catalana», dins Mònica SALES; Caterina VALRIU (eds.), *Etnopoètica: incidència, difusió i comunicació en el món contemporani*, Dolianova, Grafica del Parteolla, p. 43–50.
- (2010b): «El 'Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana'», dins Imma CREUS; Maite PUIG; Joan R. VENY (coords.), *Actes del Quinzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* [Lleida, 7–11.IX.2009.], Textos i Estudis de Cultura Catalana 160, Barcelona, AILLC / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. II, p. 433–445.
- (2011a): «Recerca i documentació en etnopoètica i folklore: l'Arxiu de Folklore del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili», *Estudis Romànics*, núm. 33 (2011), p. 325–332.
- (2011b): «L'Arxiu de Folklore del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili: un espai de recerca i de dinamització del territori», dins *Jornades de la Secció*

Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Tarragona [12–13.VI.2009.], Barcelona / Tarragona, Institut d'Estudis Catalans / Universitat Rovira i Virgili / Diputació de Tarragona / Ajuntament de Tarragona, p. 49–58.

— (2011c): «Introducció», dins Carme ORIOL; Emili SAMPER (eds.), *Repertori biobibliogràfic de la literatura popular catalana: el cicle romàntic*, Biblioteca Digital 5, Tarragona, Publicacions URV, p. 7–17, <<http://www.publicacionsurv.cat/llobres-digital/biblioteca-digital/item/194-repertori>> [consulta: abril de 2013]

— (2012): «Pòrtic», *Estudis de Literatura Oral Popular / Studies in Oral Folk Literature*, núm. 1, p. 5–8, <<http://revistes.publicacionsurv.cat/index.php/elop/article/view/3/4>> [consulta: abril de 2013]

PUJOL, J. M. (1982): «Contribució a l'índex de tipus de la rondalla catalana», Tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana.

— (1985): «Literatura tradicional i etnopoètica: Balanç d'un folklorista», dins Dolors LLOPART; Joan PRAT; Llorenç PRATS (eds.), *La cultura tradicional a debat*, Barcelona, Fundació Serveis de Cultura Popular / Alta Fulla, p. 158–167.

— (1986a): «Històries extraordinàries, llegendes urbanes», *Perspectiva Escolar*, núm. 102 (febrer de 1986), p. 16–20.

— (1986b): «Bibliografia bàsica de la narrativa tradicional catalana», *Perspectiva Escolar*, núm. 104 (abril de 1986), p. 45–52.

— (1987): «El català, mare de totes les llengües: Notes per a la història d'un joc lingüístic», dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, 14 [Miscel·lània A. M. Badia i Margarit VI], p. 203–229.

— (1989a): «La crisi del folklore», *Serra d'Or*, núm. 359 (novembre de 1989), p. 20–23 (780–783).

— (1989b): «Pau Bertran i Bros (1853–91), una cruïlla del folklore català», dins Pau BERTRAN I BROS, *El rondallari català*, Barcelona, Alta Fulla, p. VII–LXV.

— (1990): «L'estudi del folklore: Del text al context», *Cultura*, 4a època, núm. 8 (gener de 1990), p. 35–36.

— (1991–92): «Folklore narratiu: la rondalla i la llegenda», dins *De la literatura popular a la literatura culta*, Seminari El Gust per la Lectura (curs 1991–92), Generalitat de Catalunya / Departament d'Ensenyament / Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa / Servei d'Ensenyament del Català, p. 67–79.

— (1993): «Josep Romeu i Figueras, folklorista», dins Josep ROMEU I FIGUERAS, *Materials i estudis de folklore*, Barcelona, Alta Fulla, p. 5–28.

— (1994a): «Variacions sobre el diable», *Revista d'Etnologia de Catalunya*, núm. 4 (febrer de 1994), p. 44–57.

— (1994b): «Ogres: quan el folklore ens dóna la mà», *Escola Catalana*, núm. 314 (novembre de 1994), p. 48–52.

— (1995): «Sobre els límits del folklore narratiu», *Estudis Baleàrics*, núm. 52 (juny–setembre de 1995), p. 63–74.

— (1999a): «Variacions sobre un tema narratiu: El llop cerca esmorzar (AaTh 122A) a les terres catalanes», dins Joan MAS I VIVES; Joan MIRALLES I MONTSERRAT; Pere ROSSELLÓ BOVER (coords.), *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* [Pal-

ma de Mallorca, 8–12.IX.1997], Col·lecció Abat Oliba 218, Barcelona, AILLC / Universitat de les Illes Balears / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. II, p. 337–364.

— (1999b): «Introducció a una història dels folklores», dins Ignasi ROVIRO; Josep MONTSERRAT (coords.), *La cultura*, Col·loquis de Vic 3, Barcelona, Universitat de Barcelona, p. 77–106.

— (1999c): «Maspons i Labrós, F.», *Enzyklopädie des Märchens*, Berlín, Walter de Gruyter, vol. IX, p. 388–390.

— (2002): «El mite de l'heroi a la casa de Barcelona: Guifred I i Jaume I», dins Maria BARGALLÓ; Joana SARAGOSSA (eds.), *Mites i llegendes*, Valls, Cossetània Edicions, p. 113–133.

— (2003): «Actes etnopoètics, actes de paraula», dins Josep MONTSERRAT; Ignasi ROVIRO (coords.), *La poesia*, Col·loquis de Vic 7, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 95–110.

— (2004): «Un episodi preliminar de la història de la rondallística catalana: Milà i Fontanals, 1853», dins Magí SUNYER; Roser PUJADAS; Pere POY (eds.), *Literatura i identitats*, Valls, Cossetània Edicions, p. 59–79.

— (2005): «Les cançons populars», dins Josep MASSOT I MUNTANER (ed.), *El cançoner popular català (1841–1936)*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, p. 8–15.

— (2006a): «“L'ocellet es fa fer un vestit nou” (ATU 235C*) en la tradició oral i en la literatura», dins Rafael BELTRÁN; Marta HARO (eds.), *El cuento folclórico en la literatura y en la tradición oral*, València, Servei de Publicacions de la Universitat de València, p. 271–293.

— (2007a): «Del folklore clàssic al folklore de la comunicació», dins Joan SOLER I AMIGÓ (ed.), *Tradicionari*, Vol. VII *La narrativa popular*, a cura de Roser ROS, Barcelona, Edicions 62, p. 104–120.

— (2007b): «Del(s) folklore(s) al folklore de la comunicació interactiva», dins Caterina VALRIU; Joan ARMANGUÉ (eds.), *Els gèneres etnopoètics: competència i actuació*, Dolianova, Grafica del Parteolla, p. 97–116.

— (2009): «La rondalla (o com voldríem que fos la vida)», *Escola Catalana*, núm. 457 (març–abril de 2009), p. 12–14.

— (2010a): «El rei En Jaume i Maria F.: la construcció artística del relat oral interactiu», dins Carme ORIOL; Emili SAMPER (eds.), *El rei Jaume I en l'imaginari popular i en la literatura*, Tarragona / Palma, Publicacions URV / Edicions UIB, p. 11–31.

— (2010b): «Francesc de S. Maspons i Labrós en la rondallística del seu temps», dins Francesc de S. MASPONS I LABRÓS, *Lo rondallaire. Primera sèrie. Segona sèrie*, Valls, Cossetània Edicions, p. 7–52.

— (2012): «‘L'arca santa de nostres riques tradicions’: Poesia popular i rondallística a Catalunya (1841–1866)», dins Josep M. DOMINGO (ed.), *Joc literari i estratègies de representació. 150 anys dels jocs florals de Barcelona*, Treballs de la Societat Catalana de Llengua i Literatura 7, Barcelona, Societat Catalana de Llengua i Literatura, p. 173–197.

RondCat: cercador de la rondalla catalana. Arxiu de Folklore, Departament de Filologia Catalana, Universitat Rovira i Virgili, <<http://www.sre.urv.cat/rondcat>> [consulta: abril de 2013]

UTHER, H. (2004) [ATU]: *The types of international folktales. A classification and bibliography based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson*, 3 vols., Folklore Fellows' Communications 284–285–286, Helsinki, Academia Scientiarum Fennica.

VÉLEZ, P. (ed.) (2008): *L'exaltació del llibre al Vuitcents. Art, indústria i consum a Barcelona*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya / Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.